

Wie was Marie van Reenen-Völter?

tekening van Elisa Pesapane

In 1873 maakte een vrouw in Bergen haar opwachting die van beslissende invloed zou zijn op de ontwikkeling van het toen nog stille dorpje Bergen.

Marie Völter trok als negentienjarige vrouw in bij de vooraanstaande familie Van Reenen te Bergen.

De Heer van Bergen, Jan Jacob van Reenen zocht een gouvernante voor zijn twaalf kinderen en deze jonge vrouw leek daar geknipt voor.

Als dochter van een Duitse professor was Marie Völter voorbestemd voor een leven in de betere kringen, maar wel – voor een vrouw was een academische studie in die tijd onvoorstelbaar – in een dienende functie. Daarom bracht zij als afronding van haar opleiding een jaar in Parijs door, een grondige kennis van de Franse taal was voorwaarde voor de rol die zij zou gaan spelen. Het bleek een jaar dat haar leven voor goed veranderde en haar vormde tot de vrouw die zij wilde zijn: sociaal geïnspireerd, begaan met het lot van jonge meisjes en vrouwen, netwerkster pur sang.

Veel van de ideeën van de protestantse predikant Eugène Bersier van de Eglise de l'Etoile maakte zij tot de hare en bracht zij ook in haar latere leven in praktijk.

de verloving van Marie en Jacob van Reenen

Op slag verliefd

De oudste zoon van de familie Van Reenen was slechts vier jaar jonger dan zijn gouvernante. Eerst in het geheim, maar later niet meer te verbergen, groeide er tussen hen een liefdesband. Toen die na een scheiding van een aantal jaren – Marie werd naar Finland gestuurd om het liefdesvuur te doven –

niet te verbreken bleek werd zij als echtgenote van zoon Jacob van Reenen geaccepteerd.

In 1882 volgde het huwelijk en in 1883 trok het jonge paar in Huize Kranenburgh in. Het was speciaal voor hen gebouwd.

Wat een feestjaar had moeten zijn werd een rampjaar, door de dood van de Heer van Bergen, Jan Jacob van Reenen.

De heerlijkheid Bergen

In de tweede helft van de dertiende eeuw werd de ambachtsheerlijkheid Bergen ingesteld. Dat hield in dat de graaf van Holland een deel van zijn bevoegdheden 'in leen' gaf aan een leenman, die als Heer werd betiteld. Bergen werd in 1428 van ambachtsheerlijkheid – waarin de Heer een beperkt aantal bevoegdheden had – omgezet in een vrije en hoge heerlijkheid. Dat hield in dat de Heer van Bergen zelf wetten mocht stellen voor zijn gebied en zelfs de doodstraf mocht uitspreken. Zijn inkomen kreeg de Heer uit de zogenoemde heerlijke rechten zoals het jachtrecht en visrecht die hij kon verpachten en grote percelen grond.

Rond de Bataafs-Franse tijd ondergaat Nederland een drastische bestuurlijke hervorming.

Gemeenten en provincies, die in naam al veel eerder bestonden, gingen de basis van het landsbestuur vormen. De burgemeester kreeg strak omschreven bevoegdheden. Na de Grondwetswijziging van 1848 gingen alle bestuurlijke functies over op de gemeente. Wel hielden de Heren een aantal heerlijke rechten, en uiteraard behielden zij ook hun bezittingen. Die waren voor Bergen groot: het Hof te Bergen met landschapstuinen en 1500 hectare grond, bestaande uit bos, duin en dorpspercelen.

Een Heerlijkheid was een verhandelbaar bezit en in december 1851 koopt Jan Jacobus Henricus van Reenen de voormalige Heerlijkheid Bergen op een veiling voor f 156.310,- Hij tooide zich desondanks met het predicaat 'Heer'.

Hoewel zijn heerlijke rechten dan al zeer ingeperkt zijn heeft hij als grootgrondbezitter (hij bezit ca. 40% van het grondgebied van Bergen) en als raadslid en wethouder zeer veel invloed op de ontwikkelingen van 'zijn' dorp. Tot zijn dood in 1883 houdt hij die laatste functies.

Een nieuwe Heer maakt zijn opwachting

In 1883 is Jacob van Reenen nog te jong om de functie van Heer van Bergen over te nemen. Zijn moeder Wilhelmina Jacoba van Rendorp van Marquette erft al het onroerend goed en neemt het heft in handen. Hoewel Jacob van Reenen al in 1885 tot burgemeester van Bergen wordt benoemd zal hij pas in 1903 er in slagen zijn moeders, broers en zusters uit te kopen en alle gronden binnen het domein van de heerlijkheid te verwerven.

Samen met zijn energieke jonge vrouw Marie besluit Jacob daarom toch tot verkoop van grond over te gaan om kapitaal te verwerven.

Dan komt het strategisch en zakelijk instinct van Marie van Reenen-Völter ten volle van pas. Maar zij was niet alleen een zakenvrouw. Gevormd door de opvattingen van dominee Bersier in Parijs zette zij zich al snel na haar huwelijk in voor de verbetering van de positie van vrouwen.

Vakonderwijs voor meisjes

In Parijs had Marie van Reenen gezien hoe belangrijk het was dat vrouwen goed onderwijs ontvangen en hoe een door dominee Bersier van de Eglise de 'l'Etoile opgerichte meisjeshuishoudschool hun startpositie in het leven kan verbeteren. In zijn navolging nam zij het initiatief in 1896 in Alkmaar tot de oprichting van de Huishoud- en Industrieschool. Zij werd hiervan onbezoldigd directrice en gaf er ook les. Haar relaties met de Nederlandse Regering in die tijd maakten dit ook financieel mogelijk. Voor haar inzet werd zij niet lang daarna Koninklijk

onderscheiden. Bovendien werd zij in 1900 afgevaardigde van Nederland naar het Congres voor werken en instellingen voor vrouwen in Parijs.

de huishoudschool voor meisjes in Alkmaar

Ze schreef daar een lijvig rapport over. Kernpunt was dat vrouwen voldoende voorbereid op het leven moeten kunnen beginnen. Er hoorde een rijkssubsidie te komen voor kook- en huishoudscholen zodat ook meisjes uit arme gezinnen onderwijs kunnen volgen.

Een dorp wordt wakker

Van oudsher was Bergen een klein boerendorp met tot in de dorpskern boerderijen met geiten en koeien. Bekend is het Sterkenhuis, nu museum, maar aan het begin van de vorige eeuw nog een boerderijtje waar zelfs vier families aan hun schamele kost probeerden te komen.

Maar eind 19^e eeuw begon zich gaandeweg het toerisme te ontwikkelen, toen nog 'vreemdelingenverkeer' geheten. Langs de huidige Breelaan werd in 1901 het eerste pension gebouwd, Beau Lieu. Onder de vader van Jacob van Reenen, Jan Jacob, is al begonnen met een eerste dorpsuitleg, de huidige Jan Jacoblaan is daar een voorbeeld van.

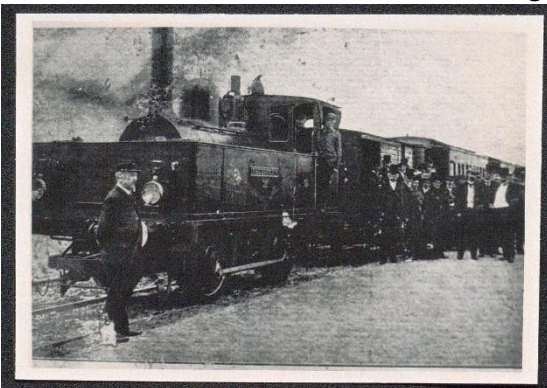
Een grotere ingreep was de aanleg van de Renbaan in het hart van het dorp in 1899. De Heer van Bergen verhuurde grond aan de Kennemersportclub die met groot succes races organiseerde. Een belangrijke factor daarvoor was het gokken op paarden, tegen soms exorbitante prijzen (soms meer dan fl 1000,-, vele malen het jaarsalaris van een arbeider).

Toen in 1911 het gokken op paarden werd verboden zocht de familie van Reenen een andere bron van inkomsten. Via de door hen opgerichte Bouw- en Bouwgrond Maatschappij Bergen-Binnen de eerste grote dorpsuitbreiding gerealiseerd, het gebied rond het huidige Van Reenenpark.

Marie van Reenen had in deze Maatschappij als directeureen grote vinger in de pap.

Geheel in de geest van die tijd begon Bergen steeds meer aantrekkingskracht uit te oefenen op welgestelde ondernemers en kunstenaars. Dit betekende dat bouwgrond in trek begon te raken en gemakkelijker kon worden afgezet.

Dit effect werd versterkt door de verbinding Alkmaar-Bergen in 1905 via een tramlijn.

De stoomtram Alkmaar-Bergen en Bergen aan Zee

Bergen aan Zee wordt bedacht en van de grond gebracht

Toch bleef de behoefte aan middelen voor de Heer van Bergen groot, er was meer nodig. Dat leidde tot de plannen voor het stichten van een geheel nieuw dorp, Bergen aan Zee.

De Heer van Bergen bezat naast dorpsgrond een groot areaal aan natuurgebied, van de rand van Bergen tot aan het strand. Hoewel Jacob en Marie van Reenen gevoel hadden voor natuur groeide toch al snel het idee dat ook dit gebied economisch rendabel zou moeten worden gebracht. Fraai ingepaste villa's zouden toch geen afbreuk aan de natuur kunnen doen? De nooit gerealiseerde plannen voor villawijkje in het Bergerbosch, bij de Franschman en de Verbrande Pan getuigen daarvan.

Passend in de tijdgeest van het opkomend toerisme ontstond het idee voor het stichten van een nieuw dorp, Bergen aan Zee. Niet zomaar een dorp, maar een badplaats van allure met alles wat daarbij hoort. Architecten van naam als Berlage en Springer werd uitgenodigd mee te denken en de plannen vorm te geven.

Het begon allemaal met de aanleg van de Zeeweg in de jaren 1905-1906, op basis van adviezen van de bekende landschapsarchitect Springer door Marie van Reenen vorm gegeven. Niet zomaar een weg, het moest de mooiste weg van Nederland worden.

Rond twee ook nu nog herkenbare groene longen – het Parnassiapark en het Engelse Veld – zou een volwaardig dorp moeten groeien. Dankzij de relaties die de familie Van Reenen had met het beter gesitueerde deel van Nederland slaagden zij er in ook tot een voorspoedige afzet van bouwgrond te komen.

Industriëlen uit de Zaanstreek, Amsterdam, Friesland en Den Haag maakten al snel hun opwachting en bouwden riant onderkomens.

Na de stichting van het eerste café – later hotel – Prins Maurits volgde als snel de ontwikkeling van Hotel Nassau Bergen.

Toen in 1909 dankzij een krachtig pleidooi van Marie van Reenen de tramverbinding van Bergen naar Bergen aan Zee werd gerealiseerd kon het badleven echt beginnen. Het oorspronkelijke plan om tuinderijen van de grond te brengen mislukte, de grond was te slecht en de omstandigheden te ongunstig.

Wat wel gelukte was de aanleg van het Parnassiapark .

Dit park was bestemd voor de badgasten om op minder fraaie dagen verpozing te vinden. Er kwamen tennisbanen, een vijver om met bootjes te varen, een muziektent en een met de bekende natuurbeschermer Jac. P. Thijsse ontwikkelde heemtuin en duinmuseum. Het zou de eerste heemtuin van Nederland worden.

Hoewel ver na haar dood de aanleg van de Atlantikwall in de oorlog veel moois uit Bergen aan Zee heeft gesneden zijn de sporen van de vroegere grandeur met enige moeite nog terug te vinden.

het echtpaar Van Reenen op hun strand in Bergen aan Zee

Een kerkje voor allen, een Vredeskerkje

In 1918 was de ontwikkeling van Bergen aan Zee zover gevorderd dat de diep gelovige Marie van Reenen de tijd gekomen achtte uit diepe dankbaarheid aan haar Schepper een dorpskerkje te stichten. Geheel in de geest van haar grote voorbeeld uit Parijs zou dit een kerkje moeten worden dat met een eigen liturgie en een eigen stijl een kerkje voor allen zou zijn. Een ontmoetingsplek. Niet alleen bestemd voor kerkdiensten – tien per jaar – maar ook voor concerten en lezingen, “ ter zedelijke verheffing van allen die in Bergen aan Zee al dan niet tijdelijk vertoeven”. Om de vredeswens aan het eind van de Eerste Wereldoorlog tot uitdrukking te brengen liet Marie van Reenen de kansel opsieren met houtsnijwerk van kunstenaars uit Engeland, België, Duistland en Nederland. Bijzonder was de door Marie van Reenen eigenhandig opgestelde liturgie, die geheel tegen de gewoonten van die tijd in ook door het houden van keerzangen aan de kerkbezoekers een rol gaf.

Net als in Parijs zou er een bibliotheek in komen, die tot 1922 ook als zodanig voor de vaste inwoners van Bergen aan Zee heeft gefunctioneerd.

het Vredeskerkje in Bergen aan Zee

Het Bergense museum

Marie van Reenen was een vrouw met haar oog gericht op de toekomst. Dat blijkt uit haar vele plannen die zij met haar dorp had en die zij met vaste hand wist te realiseren.

Toch mocht van haar het verleden niet worden vergeten. Daarom begon zij, ook hier weer als een van de eerste vrouwen in Nederland, in het in 1903 nieuw gebouwde Raadhuis van Bergen een oudheidskamer. Daarin verzamelde zij niet alleen huisraad uit vroeger tijd, maar ook veel kleding.

Die verzameling vormde de basis voor de collectie die nog steeds in het museum Het Sterkenhuis te vinden is. Dat museum ontstond toen de theeplanter Sterken een geheel vervallen boerderijtje vlak bij de Ruinekerk van de sloop redde en liet ombouwen tot een museum. In 1915 was dat gereed en kon de collectie van Marie van Reenen-Völter daarnaar worden overgebracht.

museum Het Sterkenhuis sinds 1915 in dit pand

De tramlijn van Bergen, Bello.

Wie Bergen zegt, zegt 'Bello'.

Hoewel die naam 'Bello' pas ver na de dood van mevrouw Van Reenen in zwang raakte – met komst van een buurtspoorlocomotief die luid bellend door Bergens dreven reed – zou die tram er zonder haar niet zijn geweest. De connecties van de familie Van Reenen met Haagse kringen en met name het vurig pleidooi van Marie van Reenen bij de directie van de Spoorwegen maakten het mogelijk dat in 1905 de tram eerst naar Bergen kwam. In 1909 werd de tramlijn doorgetrokken naar Bergen aan Zee. Daarmee kon de ontwikkeling van de badplaats pas echt beginnen. In de zomer kwamen honderden badgasten met de tram naar zee, in het topjaar 1921 zelfs 197.101.

Marie van Redenen-Völter, een sociale vrouw

Zoals al blijkt uit haar inzet voor de verbetering van de positie van vrouwen en meisjes werd Marie van Reenen zeker niet alleen door zakelijke motieven gedreven. Juist ook de zorg voor mensen in haar omgeving met een mindere goede situatie tekent haar. Zo droeg zij er zorg voor dat in de laatste jaren van de Eerste Wereldoorlog, toen ook in Nederland de crisis toesloeg, er in Bergen een Centrale Keuken kwam die behoeftigen, vooral kinderen van arme gezinnen, van voedsel voorzag. In een brief van 6 mei 1918 maakt zij melding van het feit dat zij zojuist 25 vette varkens heeft laten slachten om hongerigen te voeden. Ook was zij voorzitter van de Bergense afdeling van het Nederlandsch Comité tot steun aan Belgische en andere slachtoffers. In haar persoonlijk archief zijn ook brieven terug te vinden van bekenden die haar danken voor het regelmatig toezenden van konijnenvlees.

Een en ander neemt niet weg dat zij er streng op lette dat haar liefdadigheidswerk niet storend ging werken op haar zakelijke belangen. Dat betekende dat zij wel instemde met het stichten van

Koloniehuizen voor de bekende 'bleekneusjes' maar dat die zich niet mochten vermengen met de gewone strandgangers, zie dienden via het zogeheten Koloniepajde naar het strand te gaan. Ook was zij sterk gekant tegen het aanleggen van een fietspad van Bergen naar Bergen aan Zee, dit zou een minder gewenst soort bezoekers trekken. Dat heeft zij tot haar dood toe volgehouden, het fietspad werd twee jaar na haar overlijden aangelegd.

Op 10 juli 1925 overleed Marie van Reenen- Völter.

het graf op de algemene begraafplaats in Bergen